II. ÉVFOLYAM POŠTARINA PLAĆENA U GOTOVOM 5. SZÁM

HID

SUBOTICA, 1935 MÁJUS HÓ

A **„HÍD“** a jugoszláviai magyar fiatalok társadalmi és irodalmi folyóirata. — Megjelenik havonként egyszer. — Szerkeszti a szerkesztőbizottság, amelynek tagjai: **Lévay Endre** (Szuboticáról), **Tóth Bagi István** (Sztáribecsejről), **Varnyú Tivadar** (Szentáról), **Bogárdi József** (Petrovgrád-Becskerekről), **Kovács Sz. Zoltán** (Beográdból) és **Pál Sándor** (Szomborból).

Magyarországi terjesztő: **„Új Élet“** nyomda r. t., Baja.

Romániai terjesztő: **Békássy Zoltán** Cluj, (Ref. theológia).

Tartalom:

Schwartzer Gyula: A jugoszláviai magyar kisebbségi ideológia és a parasztkérdés
Kókay Károly: A falu: Bajmok
Tóth Bagi István: A bácskai kisbirtok fejlődése
Dobai Mátyás: Az anyag és erő
P. L.: A Földközi tengeren

Figyelő:

Lévay Endre: S. A.; Az élet két arca
Szalai György: Pokol (Filmkritika)
Iványi Károly: Lamarck — Darwin
Szemelvények

Előfizetési árak:

Jugoszláviában:		Magyarországon:		Romániában:	
Egy évre . .	30 dinár	Egy évre . .	4 pengő	Egy évre . .	100 lei
Fél évre . .	16 „	Fél évre . .	2 „	Fél évre . . .	50 „
Negyed évre .	9 „	Negyed évre .	1 „	Negyed évre .	25 „

Egyes szám ára 3 dinár.

T. előfizetőink figyelmébe!

T. előfizetőink szíves tudomására hozzuk, hogy Schwartzer Gyula tanulmánya „A jugoszláviai magyar kisebbségi ideológia és a parasztkérdés“ technikai okok miatt elmaradt.

Amiért is t. előfizetőink elnézését kérjük.

Szerkesztőség

A FALU

Bajmok

Írja: Kókay Károly 1

A mozgalmasmultú, eseményekben gazdag községről néhány cikk keretében igazán keveset lehet mondani. Nagy fejtörést okoz, hogy mit is hagyjak el. Nemrégen egy volt ujságíró tréfásan tiltakozást jelentett be, mert a bajmoki események miatt más községeknek kevés hely jut az ujságokban.

A nyugati és az északnyugati két Krivaja ág a községben ered. Az egyik a vásártéren és a község közepén, a másik ág a bikajáráson és a község északi szélén, de még mindig a belterületen húzódik végig. A Tavankuton eredő krivajai főág a község külső területének északi szélét szeli át.

Krivaja a régi Bács-Bodrogh megye legnagyobb folyócskája. Bácska területét soha el nem hagyja. Bajmokon születik és Turjánál hal meg. Csak kevesen tudják a *„bajmoki magaslatok"* eme fontosságát.

A község méhéből Krisztus születése előtt ezer esztendővel való időkből kerültek elő régiségek, kétségtelen bizonyítékául annak, hogy Bajmok már akkor lakott hely volt. Ezer esztendőn át a falu mintha eltűnt volna a föld színéről. Lelet ebből az időből nem ismeretes.

Krisztus születése utáni I—IV. századokban, a szarmata-jazygok korában már igen lakott hely volt a mostani Bajmok területe. Ebből az időből nagyon sok régiség kerül fölszínre.

Legtöbb régiség mégis a népvándorlás korából, az V—IX. századokból ismeretes. A Krivaja medence oldalain ásáskor avagy szántáskor nap-nap után találnak nem nagy pénzértéket képviselő, de a község történetéről beszélő érdekes régiségeket.

A tizedik századtól kezdve a leletek mindritkábbak, de azért előkerült annyi, ami kétségtelenné teszi, hogy a község állandóan létezett a későbbi századokban is: mindmáig.

Már a törökhódoltság előtt volt temploma.

Hogy a nevét mikor kapta azt kibúvárkodnom nem sikerült. Fényesebb udvartartás vezethetése céljából Mátyás király 1462-ben *Bajmok* falut a környékező pusztákkal édesanyjának özvegy Hunyadi Jánosné Szilágyi Erzsébetnek adományozta, aki viszont ezen ura-

dalmat is, királyi jóváhagyás mellett 1484. november 11-én törvénytelen unokájára Korvin Jánosra hagyta végrendeletileg.

Bajmok ebben az időben mintagazdaság volt. A törökverő hatalmas király, aki a fényűzéshez oly kitűnően értett, szeretett édesanyjának és fiának, akit utódjaként királynak akart megtenni, csak kitűnően megművelt, jól jövedelmező nagybirtokott adományozhatott.

Ez az első történelmi okmány a község nevéről. A későbbi iratokban önkényesen többször elferdítették a község nevét. Az 1543. évi kalocsai érseki dézsmalajstromban *„Beymok"*-ra változott. Az 1554. évi törökhódoltsági adóösszeírásban rendesen van írva. A község újjátelepíttetője, Cothman Antal kamarai tanácsos 1763-ban mint *„Bajmak"*-ot említi, ugyanígy a Czuczor-Fogarasy nagy magyar szótár is. Van történelmi mű, amely *„Baimak"*-ra is keresztelte. A mult század eleje óta a hivatalos iratokban a mai elnevezéssel szerepel. A község képviselőtestülete 1920-ban *Bajmak* névre való átváltoztatást határozta el, de ezt a felsőbb hatóságok nem hagytak jóvá.

A török hódoltság korában a falu eltűnt. Lakói nem pusztultak ki, hanem a község külterületén a pusztai karámokban húzódtak meg. A török földesuraknak többet jövedelmezett az állattenyésztés, mint a földmívelés. Ibrisimovics Marinus beográdi püspök, apostoli vikárius 1649. október 12-én bérmált. A püspök csak olyan helyre megy bérmálni, ahol tömegesebben laknak a hívek.

Mikor a török hatalma Szentánál 1697-ben végleg megtört, a község egész észrevétlenül szabadult föl. A község életében nevezetesebb mozzanat csak évtizedek mulva történt. Mária Terézia 1764. június 28-án kelt leiratával megparancsolta Szuboticának, (akkor tréfás néven: Szabadalmas szent Máriának) hogy a katonaszállítás megkönnyítése végett a *bajmoki szétszórt szállásokat az országutak mentén faluvá vonja össze.* A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy a szegény jobbágyoknak a saját költségükön le kellett bontaniok a tanyai épületeket, — hogy oda vissza ne térhessenek — és ugyancsak a saját költségükön az országutak mentén vagy annak közelében kellett házikót építeniök, hogy az ingyenfuvarozáshoz könnyebben előkeríthetők legyenek.

Bajmokot halottaiból azért támasztották föl, hogy a katonai fuvarozással kínozhassák agyon.

Csoda történt. A kegyetlen összetelepítésből fejlődött naggyá a község. Aki nem akart összetelepülni, azt börtönbe vetették az elmaradhatatlan deresrehuzatás kiséretében. Abban az időben a német községeket a legmesszemenő állami támogatással telepítették.

Bajmok telepítése valóságos regény. Helyszűke miatt nagyobb részletességgel arról szólni nem lehet.

A község naggyáfejlődésének legfontosabb tényezője a mult század hatvanas éveiben épített Alföld-fiumei vasút, mely a községet érinti. A község szorgalmas, munkás lakóssága nagyon szépen kihasználta az adott lehetőséget. Addig amíg a vasutat nem adták

át a forgalomnak, a bajmokiaknak Bajára kellett a gabonájukat szekéren vinni eladás végett.

A mult század végefelé már szűk lett Bajmok népének a saját községe. A szomszédos községekben igen sok bajmokinak van földbirtoka. A legtöbb Pacsiron, ezzel szemben egyetlenegy pacsirinak sincs Bajmokon ingatlana.

Területe és a művelési ágak

A község területét 1787-ben 23.453 ezerkettőszáz négyszögöles láncban állapították meg. Ez csak 427 katasztrális holddal kevesebb az 1899. évi tagosításkor talált 18.017 katasztrális holdnál.

Szántó 8170, kaszáló 3639, legelő 1108, *ludak legelője* 4722, az ökrök legelője 1602, úrasági föld 3425, házhelyek, utak és árkok stb. 787 lánc volt a községben eme kiosztás, fölmérés alkalmával.

Figyelemreméltó, hogy az igásökrök csak 1602 lánc legelőt kaptak, a falusi libák pedig közel háromszor annyit: 4722 láncot.

Már akkor is tudták, hogy az ökrök elrágódnak a nekik odadobott száraz kukoricaszáron is. Azok a kedves falusi libák érdemlik meg a több és jobb legelőt.

A bajmoki címeres ökrök mindig híresek voltak. Rózsa Sándor, a betyárkirály értük csillogtatta meg „művészetét" a községen.

A tagosítást követett 1902. évi kataszteri helyszíneléskor volt: szántó 16.928, kert 73, legelő 19, rét 140, szőlő 46, nádas 68 és földadó alá nem eső terület 743 katasztrális hold.

A jugoszláv országhatár végleges rendezésekor Madaras község területéből 5130 és Katymáréból 1130 összesen 6260 katasztrális holdat csatoltak a községhez. Területének oroszlánrésze, mintegy 22.700 k. h. szántó.

Bajmok ezidőszerínti egész területe: 24.278 katasztrális hold. Homok és erdő a községben nincsen.

Épületek és lakrészek

Az 1931. évi népszámláláskor az óbajmoki épületek száma 2315, a csatolt részekével együttesen 2547. Bajmokon volt 178 nyitott helyiség, (bolt, kocsma) 4272 szoba. A madarasi és katymári tanyákéval együttesen 4620 lakószobája volt 11.324 léleknek. Két egész egynegyed embernek jut egy szoba. (Folytatom)

Ne hátráltasd munkánkat
a csekély előfizetési díj beküldésének elmulasztásával!

A bácskai kisbirtok fejlődése

3

A bácskai — és általában az alföldi — kisbirtok kialakulására, mint eddig láthattuk, döntő kihatással voltak a tizennyolcadik század második felében történt telepítések és az ezután következett úrbéri vagyonrendezés. A következő legfontosabb esemény a tizenkilencedik század első felében bekövetkezett örökváltság volt, ami korszakalkotó jelentőségű. Ezután a kisbirtok szempontjából a legfontosabb mozzanat a legelőfelosztás, amelyet többízben részletekben hajtottak végre.

A Mária Terézia uralkodása alatt elrendelt úrbéri vagyonrendezés *földesgazdákat* teremtett a vagyonosabb jobbágyokból. Amely jobbágyembernek volt pénze, lábasjószága, az vásárolhatott földet, aki pedig teljesen szegény volt, az zsellér maradt. A földesgazdák némi függetlenséget élveztek addigi uraikkal szemben, de a földesúri terheket még mindig fizették az uraságnak.

A mult század harmincas-negyvenes éveiben erős mozgalom indult szerte az Alföldön a jobbágy-gazdák végleges felszabadítására és a földesúri terheknek egyszersmindenkorra pénzben való megváltására. Ez a mozgalom egyik jellemző tünete volt a száz év előtti „reform-kor"-nak, amely minden téren jótékony újítást és a közéletbe liberálisabb szellemet kívánt bevezetni. A reform-kor szabadelvű mozgalma tudvalevőleg az 1848-iki szabadságharchoz vezetett: ugyanis a jobbágy felszabadítására irányuló tevékenység is ebben az évben termette meg gyümölcsét.

Az örökváltság mozgalma — mint már említettük — a mult század első felében indult meg. A földesgazdák évekig, sőt évtizedekig foglalkoztak a felszabadulás gondolatával, míg aztán végre, ha sikerült félig-meddig biztosítani a váltságdíjat és ha a földesurat engedékenységre tudták birni, megtörtént a nagy esemény. A dolog úgy történt, hogy a földesúr többszázezer vagy néhány millió ezüstforintért (a földbirtok területéhez arányítva) örökre lemondott földesúri jogairól. Mivel a katolikus templomok a földesúr patronátusa alatt állottak, a jobbágyok kötelezték magukat a templomnak jókarban való tartására és a lelkész javadalmazására vagy pedig egy összeggel megváltották a patronátusi terheket is. Az örökváltság összegét tőbb évtizedig fizették részletekben. Sok helyen ki sem fizették teljesen, amiből szintén évtizedekig elnyúló pereskedés származott.

Az örökváltság részleteit úgy teremtették elő, hogy a jobbágytelkekre maguk az imént felszabadult községek adót — vagy

amint akkor nevezték — „kiváltakozási summát" fizettek. A felszabadulás költségeit a birtokos jobbágyok fizették, míg a birtoktalan zsellérek semmi anyagi áldozatot nem hoztak. A birtoktalan zsellérek számos esetben nem voltak szegények, mert igen sok jószágot tenyésztettek, abban az időben pedig a lábasjószágot többre becsülték, mint a földet. Később, évtizedek múltán a fellendülőben levő gabonakereskedelem folytán a föld ára egyre emelkedett, míg az állat értéke lecsökkent. Mind nagyobb és nagyobb földterületet szántott fel és a közlegelőket bérbeadták, illetőleg csak legeltetési díj mellett engedték meg a zsellérnek, hogy jószágját ott legeltesse. Így a jószágtenyésztés egyre nehezebbé vált, a zselléremberi mindinkább a földművelési munkára kényszerült.

Bácskában a mult század második felében kétszer is osztották a legelőket: egyszer a hatvanas és egyszer a hetvenes években. A hatalmas kiterjedésű legelők — *járások* — felosztását olyképen végezték, hogy minden lakós annyi legelőt kapott, amilyen arányban annakidején, évtizedekkel azelőtt az örökváltság fizetéséhez hozzájárult. Az örökváltságot a földbirtok arányában fizették, tehát a járások felosztásánál is a földbirtok területét vették alapul. Ez azt jelentette, hogy akinek egyáltalán sem háza, sem földbirtoka nem volt — tehát aki valójában a legjobban rászorult a földre — az egyáltalán nem jutott földhöz. Akinek háza vagy kisebb földbirtoka volt, az kis területet kapott, aki pedig sok földdel rendelkezett, az nagy darab földterülethez jutott. A zsellérek természetesen tiltakoztak az ilyen rendszerű földosztás ellen, de a földesgazdák azzal érveltek, hogy mivel annakidején az örökváltság terhét kizárólag ők viselték, ők fizették meg a közlegelőket is és így azok jövedelme is kizárólag őket illeti meg. A zsellérek hivatkoztak arra, hogy a közlegelők, járások az úrbéri rendszer idején is teljesen a közösség használatában állottak, amennyiben a zsellérek szabadon legeltethették azokon lábasjószágaikat, anélkül, hogy ezt az uraság megtiltotta volna. A földesgazdák azonban ragaszkodtak jogaikhoz és nem vették figyelembe azt, hogy az úrbéri rendszer óta, sőt az örökváltság végrehajtása óta is nagyot változtak a viszonyok, a föld értéke és vele együtt a gabonaneműek ára igen felszökkent, viszont az állattenyésztés vesztett jelentőségéből.

A reform-kor nagyszerű szabadelvű áramlata és a nyomában következett nemzeti felbuzdulás meghozta a tizenkilencedik század egyik legszebb eredményét: a jobbágyok felszabadulását. 1848-ban a földesgazda jobbágyok rendkívül kedvező fizetési feltételek mellett jutottak annak a földnek a birtokába, amelyet addig az úrbéri rendszer alapján műveltek. A földért váltságdíjat fizettek az uraságnak, de a váltságdíj összegét nem a föld valóságos értéke alapján számították ki, hanem abból a haszonból, amit a föld a földesúrnak ténylegesen hajtott. Ugyanis arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a jobbágy-földesgazda azzal, hogy hosszú évtizedekig, sőt évszázadokig művelte a földet, *annak birtokához már jogot szerzett és a földesúrnak csupán az elmaradt haszon miatt kell kártérítést fizetni.*

Ezt úgy kell érteni, mintha ma valamely földbérlőnek a tulajdonába menne át egy 10.000 dinár értékű hold föld és az addigi tulajdonosnak nem 10.000 dinár után, hanem a 6-700 dinárt kitevő évi bérleti összeg után fizetne váltságdíjat.

A jobbágy-földesgazdák így 1848-ban tulajdonosai lettek addig művelt földjeiknek, ellenben a zsellérek nem jutottak birtokába annak a legelőnek, amelyet azelőtt szabadon használtak, *mert ez a használati jog nem alapult írásbeli szerződésen, hanem csupán szerzett jog volt.*

Így a zsellérek nem részesültek a jobbágyfelszabadulás minden áldásában.

A jobbágyfelszabadítás után rendezték a vagyoni viszonyokat és a közlegelőket elkülönítették vagyis kivették a zsellérek kezéből. Ez sok helyen zavargásokra vezetett, amelyeket csak nagy erőfeszítéssel tudtak lecsendesíteni.

Az örökváltság és a felszabadítás nyomán felmerült problémákat szemléltetően tárja elénk a csongrádmegyei Szentes város felszabadulásának története. Csongrád-vármegyében ugyanolyan agrárviszonyok uralkodtak, mint az akkori Bácsbodrog-vármegye területén és így az ottani mozgalmak Bácskában is előfordultak.

Szentes mezővárosnak gróf Károlyi-család volt a földesura. A város 1836-ban megegyezett a földesúrral, hogy a földet örökre megváltja. A megváltási ár 1,357.000 konvenciós ezüst pénz volt, azonkívül 1000 aranyat fizettek. Az örökváltság rendezésével a zsellérek elégedetlenek voltak és ez az elégedetlenség az 1848-iki általános forrongásban tört ki.

Szentes városnak abban az időben fölöttébb demokratikus közigazgatási szervezete volt. A város fontosabb ügyében a népgyűlés határozott. A népgyűlések rendszere természetesen egyáltalán nem felelhetett meg a követelményeknek, mert a nép politikailag még korántsem volt olyan érett, hogy a gyűlésen való részvételi jogát észszerűen tudta volna használni. Sokszor megtörtént az, hogy egyesek demagóg módon maguk köré gyűjtötték a szegény zsellérek egy részét és önző céljaik elérésére felhasználták azt a népgyűléseken.

Az egyik 1848-iki népgyűlésen a földbirtokosok olyan határozatot erőszakoltak ki a közlegelők használatára vonatkozólag, amely nagyfokú elégedetlenséget idézett elő a szegény néposztálynál. A határozat kimondotta, hogy minden helybeli földbirtokos a birtoka arányában hajthat bizonyos számú lábasjószágot a közlegelőre. Minden juh után 6 krajcár legeltetési díjat kell fizetnie, ugyanúgy csak bizonyos díj ellenében legeltethet más állatokat is. Ha több lábasjószágot hajt ki a legelőre, mint amennyire birtoka után joga van, akkor a legeltetési díj kétszeresét kell fizetnie. *A földnélkülieknek és idegeneknek tilos közlegelőre hajtani jószágaikat.*

Ez a határozat a gyakorlatban végrehajthatatlannak bizonyult, mert a zselléreket nem tudták megakadályozni, hogy a legelőkre ne hajtsák állataikat. Ezért a birtokosok folyton azon voltak, hogy

a legelőket felosszák. A legelőosztást 1849-ben elvben el is határozták. A zsellérek erre kérelemmel járultak a városi tanács elé, hogy a felosztásnál őket is részesítsék kisebb földterületben, mivel ők is csak úgy dolgoznak a köz érdekében, ők is katonáskodnak, mint a birtokosok. A tanács ezt a kérelmet nem teljesítette, hanem azzal biztatta a zselléreket, hogy majd később, országos telepítéseknél jutnak földhöz.

1848-ban a jobbágyfelszabadítás után a szegény zsellérek között általános forrongás kezdődött, mert kisemmizetteknek érezték magukat. Sok helyütt nyilt zavargások is törtek ki, amelyek a magánvagyon és a személybiztonság ellen irányultak, de ezeket a zavargásokat a magyar forradalmi kormány vaskézzel elnyomta.

A zsellérek elégedetlensége hosszú évtizedekig mint hamu alatt izzó parázs lappangott. A hatvanas és hetvenes évek legelőosztásai még jobban elmérgesítették a helyzetet, mert az újabb földosztásnál ismét a régi metódus szerint jártak el. A zselléreket folyton országos telepítésekkel biztatták, de a telepítéseknél természetesen a földnélkülieknek csupán elenyészően csekély százalékát tudták birtokhoz és megélhetéshez juttatni.

A lappangó elégedetlenség parázsa a mult század kilencvenes éveiben lobbant fel az aratósztrájkokban, amelyeknek véres eseményeit már közel száz esztendő óta készítették elő az elhibázott földosztási politikával.

Az aratósztrájkok hulláma negyven évvel ezelőtt Bácskát is elborította. Erről, ennek közvetlen okairól a következő folytatásban szólunk.

Tóth Bagi István

A „Híd" a jugoszláviai magyar fiatalok egyetemes szellemi közösségét hirdeti.

Minden öntudatos jugoszláviai magyar fiatalnak egyetlen tömörülési helye a „Híd"!

Olvasd és terjeszd a „Híd"-at!

Az anyag és erő

Korábbi fejtegetéseink során elmondtuk, hogy a tudás alapja a tapasztalás. Azt tartjuk, hogy arról bizonyosodunk meg legjobban, amit kézzelfoghatólag tapasztalunk, vagyis amit saját szemünkkel látunk, fülünkkel hallunk, kezünkkel fogunk.

A világ dolgainak megismeréséhez múlhatatlanul szükséges az ilyen kézzelfogható tapasztalás. Lám az, aki vakon született, semmiféle módon sem ismerheti meg a színeket, el sem tudja képzelni, bármilyen pontosan mesélem el neki, hogy milyen egy színes kép, mert, aki nem látott színt, nem hallott hangot, nem érzett meleget, annak ezekről a hatásokról magyarázat után semmiféle ismerete sem lehet.

Azonban az a köznapi tapasztalás, mint mondottuk már, nem elégséges. Ha csak eszerint igazodnánk el, úgy még ma sem tudnánk, hogy a mi földünk forog a nap körül. Érzékeinket tehát ellenőrizni kell, mert azok sokszor megcsalnak bennünket.

De mivel ellenőrizzük? Hát bizony a közönséges életben az egyik érzéket a másikkal. Ha jobbról hangot hallunk, oda fordulunk, hogy a szemünkkel is megbizonyosodjunk, hogy onnan kellett a hangnak jönni. Megnézzük, hogy csakugyan van-e ott olyan dolog, vagy történhetett-e ott olyan változás, amitől a hang keletkezett? Ha valami szokatlan dolog van előttünk az asztalon, meg is tapintjuk, hogy megbizonyosodjunk, hogy az csakugyan az-e, aminek látjuk.

Mindenki látta már, hogyha egy botot dug ferdén a vizeshordóba, az úgy látszik, mintha el lenne törve. A szemünk megcsalt. Ha megtapintom, érzem, hogy a bot ép. Ez esetben a kezemnek hiszek, nemcsak azért, mert ha kihúzom a botot a vízből, látom, hogy nem tört el, hanem azért is, mert más korábbi tapasztalás alapján tudom, hogy a bot azért még nem szokott eltörni, ha vízbe mártják.

Ebből a példából is kiderül, hogy minden tapasztalatot a gondolkodó észnek is ellenőrizni kell. Ez úgy megy, hogy számba vesszük mindazt a korábbi tapasztalatot, melyekről tudjuk, hogy igaz ismerethez vezettek és azokkal ellenőrizzük azt, amit most hallunk, látunk vagy érzünk.

A tapasztalás mellett az embernek okoskodnia is kell. Ha délibábot látunk, az útszéli fákat és a szélmalmot akkorának látjuk, mint az égigérő torony. De nem hiszünk a szemünknek, mert tud-

juk, hogy a fák egy-két órára nem nőhetnek az égig, a malom pedig nőni nem szokott.

Az érzékeinkkel még más bajunk is van: nem pontosak. A szem nem sokat ad egy-két colra, így, ha pontosan akarom tudni valaminek a hosszát, elő kell venni a centit. A bőröm sem tud pontos számot adni arról, hogy milyen meleg valami: hőmérővel segítünk magunkon. Az izomerő érzése is megcsalhat, nem mondja meg pontosan, hogy hány kiló búza van a zsákban, mázsára kell tenni. Vagyis, ha valamit pontosan akarunk ismerni, akkor segítő eszközökre: műszerekre van szükségünk. Műszerek nélkül a tudomány félsüket, félvak, béna.

Mindebből az a tanulság, hogy sok mindenben kételkednünk kell, nemcsak azt nem szabad elfogadni igaznak meggondolás nélkül, amit mástól hallunk, hanem azt sem, amit felületesen tapasztalunk. Bármi legyen az, amit hallunk, azt kell kérdezni, hogy lehetséges-e az? Nem ellenkezik-e az a magunk és embertársaink korábbi tapasztalatával; ha igen, akkor nem szabad hinni benne, mert akkor az csalódás. Mert mint láttuk, minden igaz ismerés az összeség tapasztalásából származik.

A tudomány tanítása épen azért igaz, mert mindent, amit állít, a tapasztalásból vesz és mert nem elégszik meg az egy ember sokszor fogyatékos tapasztalatával, hanem műszerek segítségével az egész emberiség összes tapasztalatát számba veszi.

Lássuk csak, hogyan tapasztal a tudomány és milyen igazságokra vezet?

Tegyük föl, hogy valaki azt mondja nekünk, hogy az éjjel egyszer csak fölébredt és beszédet hallott. Valakinek a szelleme jelent meg és beszélt hozzá. Az okos ember nem fogja elhinni az ilyen beszédet, hanem azt fogja kérdezni: lehetséges-e az, hogy szellemek beszéljenek?

Erre persze csak úgy tud felelni, ha meg tudja mondani, hogy hát mi is az a *hang?* A tudomány tehát tapasztalatokat gyűjt arról, hogy mi a hang: Készít több ládikát, mindenikre ráerősít különböző hosszúságú kétágú acél villát. Ha megpöngeti a rövidet, az gyorsan rezeg, a hosszabb lassabban, a leghosszabb leglassabban. Ügyesen meg is lehet számolni, hogy egy perc alatt hányszor rezeg. De azt is tapasztaljuk, hogy a villáknak a rezgését hangnak halljuk, még pedig a gyors rezgést vékony hangnak, a lassú rezgést mély hangnak. Ha olyan lassan rezeg a villa, hogy csak tizenkettőt mozdul egy másodperc alatt, akkor már nem is hallom.

Ebből azt okoskodjuk ki, hogy amit mi hangnak hallunk, az nem más, mint valami valóságos anyagnak a *rezgése*, mely a levegőt is megreszketi és a rezgő levegő a fülünket alkotó dobhártyát is rezgésbe hozza s ezt a rezgést hangnak nevezzük. Ha a dobhártya nem lenne, hang sem lenne a világon, csak az anyagok rezgése. Ezek a rezgések alakulnak át bennünk hangérzetté. Ha olyan rezgések érik a fülünket, melyek az élet szempontjából nem

fontosak, amelyekhez életküzdelmeink során nem kellett alkalmazkodnunk, akkor azokat nem is fogjuk meghallani.

A világ tehát fülek nélkül csendes nagy némaság, melyet az anyagok örök hangtalan rezgése tölt be. A mi szavunk is csak az élő számára hang, egyébként nem más, mint a torkunkban lévő hangszálak rezgése.

Ha tehát volna szellem, vagyis anyag nélkül való test, az meg sem rezegtethetné a levegőt és hangot sem adhatna, így a mi barátunk beszéde az éjjeli tapasztalatáról egyszerű csalódás eredménye, melyet bizonyosan a korgó gyomra idézett elő.

De azt is tudhatjuk ezekből, hogy akinek nincsen teste s testén a fülnek nevezett érzékszerve, az nem hallhat semmit. Nem hallja az ágyúk dörgését, az emberek szavát. Csak mi gyarló emberek és a még gyarlóbb állatok hallják meg azt a sok sírást, jajgatást, mely betölti az élők világát. Akinek nincsen valóságosan látható, fogható füle, attól hiába kérünk, követelünk, annak hiába panaszoljuk keserveinket, az nem hall belőle semmit, mint a süket, ki nem hallja a gonosz ember bűnös szavát, tehát nem is segíthet rajtunk.

Így vagyunk a bőrünkkel is, mely tele van szőve érző idegszálak végződéseivel és ezek az idegvégek a külső világ hatását átalakítják érzéssé, fájdalommá.

Láttuk, hogy a hangérzet nem egyéb, mint a fül által átalakított rezgő mozgáshatás. De a fül csak gyenge hatások fölvételére szolgál. Ha nagyon erős, például egy szörnyű robbanás által okozott légrezgés ér bennünket, a dobhártya felmondja a szolgálatot, beszakad; ellenben a bőrünkkel érezzük ezt a nagyon erős hatást.

A bőrben levő idegek közvetítik a külvilágnak azt a hatását is, amit *melegnek* nevezünk. A tudomány arra is meg tud természetesen felelni, hogy mi is az a valami, amiről mi azt mondjuk, hogy meleg. Persze ennek a kibogozása sem olyan könnyű. Műszerek segítsége nélkül csak hibásan lehetne megfelelni rá. A tudomány tehát megszerkeszti a műszert: Egy zárt ládának egyik oldalán egy kis nyílás elé háromoldalú szögletes üvegrudat erősít és úgy állítja föl ezt a ládikát, hogy a nap sugarai az üvegre tűzzenek. Ha most egy másik kis nyíláson belenézünk a ládikának az üveggel szemben levő oldalára, szivárványt látunk, mert az üveghasáb a nap fehérszínű sugarait szétszórta azokra a színekre, melyekből a fehér szín össze van téve. Vagyis ott látjuk a kis szivárványt ragyogó színekben tündökölni. A szivárvány egyik szélén van a vörös szín, a másik szélén a lila, közbül a sárga, zöld, kék. Ha most a vörös szín mellé, de oda, hol már szín nem látszik, hőmérőt erősítünk, akkor azt tapasztaljuk, hogy a hőmérő fölmelegszik és meleget mutat. Ebből azt következtetjük, hogyha a nap sugarait felbontjuk, azoknak csak *egy része fénysugár*, a másik része *melegsugár*.

Persze eddig csak annyit tudunk, hogy a fénysugár és a melegsugár különböző valami. Tehát micsoda? Megint műszert

veszünk segítségül: Egy üveglapon egymás mellé sűrűn vonalakat karcolunk. Ezen az üvegen a fénysugarak csak ott szűrődhetnek át, ahol nincs karcolás. De ami fény átjutott azon az igen keskeny résen, amely a két karcolás közé esik, az elhajol. Az egyik szín jobban, a másik kevésbbé. Ezek a tapasztalatok arra vezették a gondolkozókat, hogy *a melegséget és fényt is rezgésnek tartsák*, épen úgy, mint a hangot. De minek a rezgése a meleg meg a fény? A hang, a levegő meg más fogható anyag rezgése, de a melegről és a fényről, amelyik a napból üres téren jön át, nem mondhatjuk, hogy valamilyen fogható anyag rezgése.

Előbbi tanulmányunkban megemlékeztünk arról, hogy azok a dolgok, melyeket mi foghatóknak nevezünk, azok nem egyebek, mint igen apró, szemmel nem látható kicsinyke részek egyesült halmazai. A meleg meg a fény is ilyen kicsinyke részecskék rezegő mozgásai, mely részecskék a sugárzó anyagról leválnak és hihetetlenül gyorsan, egy másodperc alatt 300.000 kilométer gyorsasággal rohannak tova. Egyik részük gyorsabban, a másik lassabban rezegve száguld a világon keresztül.

Most már csak az volt hátra, hogy megmondják, hogy mi különbség van a melegség és fény között.

Láttuk, hogy valamely anyag, ha egy másodperc alatt 16-nál többször rezeg, akkor azt a hatást hangnak nevezzük. Ha a rezgés gyorsasága szaporodik, akkor a hatás olyan lesz, hogy mindig vékonyabb hangot hallunk. Ha úgy rezeg a test, hogy egy másodperc alatt húszezernél több mozgást végez, akkor már nem hallok semmit, akkor már az anyag rezgése nem hang többé. Hát mi? Ezt is kiderítette a tudomány. Azok a jelenségek, melyeket mi *villamos* jelenségeknek nevezünk, az sem egyébb, mint az anyagnak a rezgése, de sokkal gyorsabb rezgése, mint a hangé. Így kiderült, hogyha az anyag olyan gyorsan rezeg, hogy egy másodperc alatt ötszázmillió rezgést végez, akkor az olyan hatással van ránk, amelyet *villamosságnak* nevezünk. Villamosság érzését kelti mindaz a rezgés, amelynek száma az ezermilliónál kisebb, de nagyobb 400 milliónál másodpercenként.

A hangvillánál láttuk, hogy minél vékonyabb hangot akarunk elérni, annál vékonyabb villát kell pengetni. A gyors rezgésre csak a vékony húr, a vékony és finom anyag alkalmas. Az olyan gyors rezgésre, amilyen a villamosságnak nevezett rezgés, már csak az olyan finom anyag képes, mint a világ ősanyaga. Ha ez az ősanyag, ez a világot alkotó kicsinyke parány még gyorsabban rezeg; tehát egy másodperc alatt ezermilliónál gyorsabban, akkor az anyagrezgésnek ezt a hatását *melegnek* mondjuk és bőrünkkel érezzük. Ettől kezdve minden rezgést egészen addig, amíg a rezgés száma 350 ezermillió, melegnek érezünk. De ez a finom kis parány még gyorsabban is képes mozogni, ha olyan körülmények közé jut, olyan gyorsan mozog, hogy egy másodperc alatt 800 ezermillió apró kis rezgést végez. De már ha 350 ezermilliónál gyorsabban

mozog, akkor *fénynek* mondjuk s nem a bőrünkkel, hanem a szemünkkel érezzük meg. A leggyorsabb rezgés érzése a viola szín.

Most azt kérdezi a tudomány, hogy ez a kicsinyke anyag még gyorsabb rezgő mozgása mi lehet?

Mindenki ismeri a fényképezés mesterségét. Aminek az a titka, hogy egy a fényre igen érzékeny anyagot kennek az üvegre és ezt az üveget egy jól elzárt ládikába helyezik. Az üveggel szemközt levő oldalon csöpp kicsinyke nyíláson át azt a sok fényt, ami a tárgyakról, emberekről visszaverődik, egy pillanatra az üvegre bocsátjuk: az üvegre kent fényérzékeny anyag megfeketedik. Ahol több fény érte, ott jobban, ahol kevesebb, ott kevésbbé. Most aztán megfelelő mosás és rögzítés után kész a kép.

Visszatérve most korábbi fejtegetéseinkre, arra a ládára gondolunk, melybe szögletes üvegoszlopocskán keresztül bocsátottuk be a nap sugarát és oda teszünk ilyen érzékeny anyaggal bekent üveget, ahol már a violaszínen túl nem látunk semmit; azt tapasztaljuk, hogy az üveg megfeketedik, mintha fény érte volna. Ime a színeken, a fényen túl is van valami hatás, amit nem látunk, de mégis van. Az, amit a szemünknél érzékenyebb anyag megérez.

Azóta már felfedezték a Röntgen-sugarakat, melyek az ősanyagnak még a fénynél is gyorsabb rezgéséből származnak és nem láthatók. De még a Röntgen-sugaraknál is van gyorsabb rezgési anyagmozgás, melyet rádium kisugárzásnak nevezünk.

Azt mondhatná valaki, hogy ez hihetetlen dolog. Ha valami rezeg, hát annak akármilyen kicsiny, azért súlyának lenni kell, különben csak annyi, mintha szellemről beszélnénk. Valóban úgy is van, súlyának kell lenni a fénynek, a melegnek, a villamos áramnak, a rádium sugárnak. Az ilyen finom anyagoknak a mérése persze nem könnyű dolog, mert roppant finom mérlegre van szükség. Csináltak ilyent és azt tapasztalták, hogyha egy fehér lapra rábocsájtjuk a nap sugarát, jobban lenyomja a mérleg serpenyőjét, mintha sötétben van; tehát a fénysugárnak mérhető súlya van.

De e rádium sugár, melyről csak azt tudjuk, hogy megfeketíti a fényfépezésnél használt érzékeny anyagot és a testünket alkotó kis élő sejteket megöli, folyton fogyasztja a rádiumnak nevezett anyagot, vagyis a rádium átalakulva sugarakká, lassan elfogy. Tehát a rádium sugarak is valóságos anyagból vannak, valóságos anyagnak a rezgései, éppen úgy, mint minden más hatás, mely bennünket ér, csak anyagok hatása lehet. Anyag nélkül való testről se hang, se fény, se meleg, se villamosság, se íz, se szag útján tudomást nem szerezhetünk, tehát az ilyen elképzelt valami, mint a szellem, nem is létezhetik, az csupán a tudatlan emberek képzelődése.

*

Ha már most mindazt, amit az előzőkben elmondottunk jól megfontoljuk, rá kell jönni arra is, hogy a világon sem erő, sem anyag el nem veszhet, hogy az anyag is és a benne levő erő is

csak átalakul. Nem veszhet el, mert meg nem semmisülhet és mert nincs hova elvesznie, mert a világon kívül nincs semmi, tehát üres hely sincs, ahova kipotyoghatna.

Hogy az anyag hogyan alakul át, azt már láttuk, ha nem is részletesen, de elmondtuk, hogy a világot alkotó apró kis ősparányok, hogyan egyesülnek fokozatosan azokká a dolgokká, melyek körülöttünk a világot betöltik. Most még arról kell szólni néhány példában, hogy az anyagokban levő erő hogyan alakul át.

Mindenekelőtt meg kell állapítani, hogy az erő és az anyag egymástól nem független valami, hanem az erő az anyagnak a tulajdonsága. Akiknek a szélpuska jutott eszükbe, azt fogják mondani, hogy a levegő ugyan nem vetné ki a dugót, ha én össze nem szorítanám a csőben. Tehát nem a levegőben van az erő, hanem bennem, aki a levegőt összenyomtam. Hát bizony így okoskodott a régi ember is, azért gondolta, hogy minden változás, melyet erő okoz, kívülről, valami nagyon hatalmas lénytől kell, hogy eredjék, aki tetszéséhez és erejéhez képest változtatja a dolgokat. Azt gondolták, hogy az esőt isten öntözi, a tűhányó hegyből a tüzet a földalatti isten dobálja ki, és így tovább. De nézzük csak, mit mond a szélpuska? — Azt tanultuk, hogy minden test részecskéi, aszerint, hogy hidegebb vagy melegebb van, sűrűbben vagy ritkábban állanak egymáshoz. Még pedig azért változik a sűrűségük, mert a meleg állapottól függ, hogy milyen erővel vonzzák egymást. A levegő sűrűsége attól függ, hogy milyen meleg van és nem tőlem vagy mástól. Ha most én mégis erőszakot alkalmazok, akkor összeszorul ugyan a levegő, de ha szerit ejti bizony azonnal a régi, a melegnek megfelelő ritkává lesz és ha el tudja lökni az akadályt, bizony ellöki a maga erejéből, mint a szélpuskában a dugót.

Ám, hol vettem én az erőt, amivel összeszorítottam levegőt? Minden anya azzal biztatja az ételtől húzódó fiacskáját, hogy „egyél, attól leszel erős". Igaza van. Aki nem eszik, az előbb gyenge, aztán még gyengébb lesz, végül meghal. Az étel tehát azzal, hogy átalakul testünk részévé, olyan erőt jelent, mely arra képesít, hogy testrészeimet mozgassam. Ezzel a mozgással olyan változást tudok előidézni, mely megint más erőnyilvánulásokat okoz. Az az erő tehát, amely az életben szunnyadt, átalakult bennem mozgó erővé. Az a mozgó erő egy hajszállal sem több, mint amennyi szunnyadó erő az ételben volt, amit megettem. Ebből az erőből, amíg elmegyek a gyárba, egy részt fölhasználok arra, hogy ellépdeltetem a testemet oda. A gyárban ugyancsak a mozgó erőmmel sok változást okozok, deszkákat teszek ide, oda, a gyalupadot szorítom be, gyalulok. Ez mind munka. Az erő tehát, amely bennem az ételnek vegyi átalakulásával mozgó erővé vált, *munkává* alakult át, de nem mind. A mozgó erő egy része meleggé változott. Még pedig nemcsak a testem melegévé, hanem, fogjam meg csak a gyalut, az is fölmelegedett. Ha egy kis villanyfejlesztő gépet hajtok, akkor meg a mozgó erő villamos erővé alakul át.

Mit csinál a fűtő? Ő is csak átalakítja az erőt. Ott a szén,

meggyújtja. A szénben levő vegyi erőt meleggé változtatja. A meleg megváltoztatja a kazánban levő víz sűrűségét. Gőzt csinál, mely, mert ritkább, nem fér el a kazánban, kinyomja a dugattyút. Tehát mozgó erővé alakul át. A dugattyú mozgóereje forgatja a kereket, a kerék a dinamót. A dinamógépben a mozgó erő átalakul villamos erővé. A villamos erő végigszáguld a drótokon és este belejut a lámpába, melynek drótjában átalakul meleggé és fénnyé. Azt már tudjuk, hogy a meleg és fény az apró kis parányok rezgő mozgása, tehát itt sem veszett el az erő, csak átalakult.

Valamiről azonban még nem beszéltünk. Mi az a munka? Hát a munkában nem vész el az erö? — Nem. A munka a dolgok természetes helyzetének megváltoztatása. A földön fekszik egy húszkilós deszka. Mért fekszik a földön? Azért, mert a föld vonzóereje oda vonja. Ezt a deszkát felemeltem a gyalupadra, vagyis munkámmal a földtől, ahova a vonzóerő húzta, elvontam, mégpedig akkora erővel, amilyen erővel a föld húzta magához. Hová lett ez az erő? Minden dolog a világon vonzza egymást. Képzelhető, hogy akkora nagytömegű test, mint a földünk, milyen nagy erővel vonzza magához a rajta levő tárgyakat. Ha ez a vonzás megszűnne, egyszerre kirepülnék a csillagok közé, még pedig olyan gyorsasággal, amilyen a föld forgási sebessége; de szétesne a föld maga is apró kis parányokká.

Ez a vonzás a föld közepébe von mindent. Amig oda nem juthatnak a dolgok, addig igazi nyugalomban nincsenek, mert ha elvesszük előlük az akadályokat, azonnal megindulnak, esnek lefelé, a föld közepe felé. Minden testben van tehát *helyzeti erő* is. Ha felemelem a földről a deszkát a gyalupadra, akkor helyzeti erejét növeltem, vagyis az a mozgási erő, mellyel a deszkát felemeltem átalakult a deszkába helyezett helyzeti erővé.

Ebből következtethetjük azt is, hogy minden olyan változás ezen a világon, mely a mi életünket szolgálja azzal, hogy a változások természetes folyását a mi igényeinkhez, szükségleteinkhez formálja, csak erő útján jöhet létre és az erőnek ezt a teljesítményét *munkának* nevezzük. Ha munka nincs, akkor az élet megsemmisül, épen ezért az élet számára a munka a legértékesebb, sőt csakis az az érték, mert anélkül nem juthatnánk semmihez: elvesznénk.

Dobai Mátyás

A „Híd" a vajdasági magyar fiatalok egyedüli sajtóorgánuma!

A Földközi tengeren

Az alábbi útinapló végigvezet bennünket a Földközi tenger partvidékén és szigetein, illetőleg ezeknek főbb városain. Útifeljegyzéseket, benyomásokat, élményeket tartalmaz, melyeket szerény ismereteim segítségével igyekszem bővíteni. Sajnos részben elegendő idő híján, részben helyszűke miatt nem dolgozhatok ki mindent részletesen, az érdekességeknek azonban lehetőleg több időt fogok szentelni. Leírásaim inkább szubjektív jellegűek, mellyel enyhíteni szeretném a tárgyilagos felsorolás szárazságát. Feljegyzéseimet abban a reményben bocsátom a „Híd" szerkesztőségének rendelkezésére, hogy soraim e kedves lapunk olvasói között némi érdeklődesre fognak találni.

Útirányunk ez alkalommal: Szicilia, Délspanyolország, Gibraltár és Északafrika partvidéke a közbeeső nagyobb szigetekkel.

*

Hajónk mélyhangú szirénája háromszor reszkedteti meg a levegőt. A parti hegyek megsokszorozva verik vissza a hangokat, mintha csak viszonoznák a hajó üdvözlését. Könnyű remegés érezhető a hajón, a gépek munkába álltak s a mindinkább távolodó kikötő jelzi, hogy útban vagyunk. Máskülönben tán nem is tudnánk. Általában a hajón az az érzése az embernek, hogy egy nagy hotelben van, amelynek semmi köze a tengerhez. Persze ezt hamar lekopogom. Teszem azt azoknak a meséknek a hatására, melyeket a vén tengeri rókák nagy derű közepette szoktak az ártatlan és még naiv utasoknak „szervirozni". Az olvasónak bizonyára feltűnik, hogy a megszokott tengeri medve kifejezés helyett, tengeri rókát mondtam. Jelen esetben ezt azért tettem, hogy ezzel is érzékeltessem a szóbanforgó műveletet, melynek népies elnevezését a fenti jelző segítségével könnyű kitalálni. Persze ők mulatnak ilyenkor a legjobban és hangos hahotával kísérik a vicceket. Az egyik elhencegi, hogy ő tizenhat darab különböző fényképet készített sajátkezűleg szenvedö utasokról és hogy ez milyen érdekes . . . A tapasztalatlan utasok kényszeredetten nevetnek, de hamar elborul az arcuk, amint elképzelik, hogy egy ilyen gyönyörű tengeri út sok más szenzáción kívül alkalmat nyújt az ilyennemű tapasztalatok szerzésére is.

Második napja, hogy utolsó jugoszláviai állomásunkat elhagytuk, állandóan nyilt tengeren megyünk. Ragyogó napfényben tündöklik a roppant víz, a láthatáron csak nagyritkán tűnik fel egy-egy

hajó. A tenger majdnem teljesen sima. Nagy erkölcsi elégtételt szolgáltatott a tegnapi bosszantásokért a tengeri betegségekkel kapcsolatban, hogy egy tiszt, aki jó példával szokott elöljárni az élcelődésekben, „melléfogott" az időprognózissal. U. i. tegnap sirokót jósolt (meleg déli szél, amely nagyon kellemetlen viharos esőt és erős hullámzást okoz) és ma gyönyörű verőfényes reggelre ébredtünk. Elő is szedte minden fortélyát, hogy kimagyarázza tévedését és helyreüsse megcsorbult tekintélyét.

Hajónk rézsutosan déli irányban szeli át az Adriát. Mind délebbre jutván, erősen érezhető a klima változása. Sokat hallottam már magasztalni az olasz ég szépségeit. Nem tudtam elképzelni pl. oly nagy különbséget az itteni és az otthoni naplemente között. Most bámulva ismerem el ezt. A nap már lebukott a szemhatárról, de a vízre boruló égboltozat alja még remek színekben pompázik. Olyan az egész, mintha egy nagyon széles szivárványból lenne lehasítva. Alul vörös, majd narancssárga, zöldes, mígnem fönt beleolvad az égbolt gyönyörű azurkékjébe. Nem is a színek tarkasága, hanem inkább az összbenyomás a megkapó. Nem kisebb a varázsa a holdas éjszakának sem. Nem tudom leírni e látványokat, ezeket csak festeni lehetne. Annyi bizonyos, hogyha ezentúl ilyen vagy hasonló művészképet látok, nem fogom az alkotóikat túlhajtott művészi fantáziával vádolni.

Reggel egy csoport a hajót kísérő sirály csatlakozott hozzánk, jelezve, hogy a szárazföld már nem lehet nagyon messze. Nemsokára feltűntek az olasz partok körvonalai. A csizmaalakú Olaszországnak a sarka körül nyugatnak fordultunk, egy darabig a talpa alatt vezetett tovább utunk, majd északnak fordulván a messzinai szoroson át kijutottunk Szicilia északi partvidékére. E partok mentén haladunk tovább. Utunkat eddig sehol sem szakítottuk meg, holnap reggel Palermóba kell érkeznünk.

Kora hajnalban a palermói kikötő zaja ébresztett fel bennünket. Hajónk már parthoz állt. Egy forgalmas kikötő megszokott képe tárul elénk. Tarka embertömegek, tengerészek, munkások, árúsok, vámtisztek, feltűnően kistermetű u. n. „Vilmos császár bajúszú" rendőrök (nem hiszem, hogy egy is magasabb lenne 160 cm.-nél), akik hivataluk és hatalmuk teljes tudatában lépegetnek kardjukkal csörtetve. Önkénytelenül is a csinos kis törpe kakasok jutnak az eszembe ahelyett, hogy a rend és fegyelem ez őrei iránt valami respektust éreznék. A kikötő publikumát kiegészíti az ácsorgók hada. Azt mondhatnánk, hogy a naplopás a foglalkozásuk, pár liráért azonban készek mindenre. Éktelen lármával és könnyen félremagyarázható gesztusokkal hadakoznak egymás konkurenciája ellen, ha egy idegen kerül a kezük közé. A szivélyességben nem ismernek határt, mindenüket odaadnák a kedves idegennek, akiről feltételezik, hogy lira csörög a zsebében. Mindjárt az első jelenet, melynek tanúja voltam igazolta, hogy az emlitett kis rendőrök jelenléte milyen fontos. Valami nézeteltérés keletkezett egy csoport körül. Heves gesztikulálás, ordító szócsata. Vártam mi lesz. A következő

pillanatban már ott volt a kis rendőr és fölényesen, mindjárt ott a helyszínen osztott igazságot. A kedélyek hamar lecsendesedtek. Bezeg nálunk otthon a mi legényeink között nem ment volna ilyen símán. A kis rendőr mindenesetre megnőtt a szememben. Ez a gyors hangulatváltozás jellemző az örök nyár országainak lakóira.

Palermó gyönyörű fekvésű, kb. félmillió lakósú város, teljesen modernizált, a forgalma óriási. Az épületek az elmaradhatatlan hosszú vasrácsos balkonokkal, teljesen alkalmazkodnak a nagyvárosi külsőhöz, bár egészen új házat aránylag keveset látni. Itt-ott felfedezek néhány a modern milieu-ben felejtett egészen régi házat, melyeket gondosan őriznek az exotikumokra éhes idegen számára. Legalább is ez a benyomásom.

Minden óvófigyelmeztetés dacára is megesett velem az a jelenetsorozat, amely a hajóról kiszálló idegent minden oldalról fenyeget. Nem lógott a hasamon fényképezőgép, sem látcső, nem voltam térdnadrágban és kockás kabátban, egészen úgy voltam öltözve, mint a palermói ifjak, mégis lépten-nyomon kiabáló és hadonászó alakok kapaszkodtak belém. Meggyőző ékesszólással és akkora „páthosszal" beszélnek, hogy az ember kénytelen állandóan a zsebkendője után nyúlni. Az egyfogatú fiakkerek kocsisai egymást gázolva és valószínűleg egymás szüleit emlegetve kisértek. Beszédjükből itt-ott néhány szót megértettem, pl. katakombe, katedrale, Monreale és ebből következtetem, hogy szeretnék nekem mindezt megmutatni. Magamban elismertem a jószándékot, de lehetetlen volt egyszerre négy fiakkerbe szállnom, másrészt meg féltem, hogyha egyet elfogadok a kikosarazott többi fiakkeros megátkozza a szerencsés kiválasztott őseit. Így hát hirtelen egy kis szűk utcába siettem, ahová a kocsik nem követhettek. Itt aztán vesztemre elől-ről kezdődött az egész, most a gyalogos amatőr ciceronekkal. Borzasztó komikus lehettem, ezt éreztem, itt azonban nem nevetnek az ilyesmin, mindennapos megszokott látvány ez nekik. Non, grazia! Non, grazia!, ismételgettem lankadva. Már-már azt hittem, hogy az egész napomat elrontják ezek a jóakaratú emberek, míg végre jelentkezett egy, aki a kétségbeesett „sprechen Sie Deutsch"-ra meggyőződéses „ja"-val felelt. Hajlandó voltam őt követni. Hamarosan kitűnt azonban, hogy csak üzleti fogás volt tőle a németültudás és hogy édes anyanyelvén kívül nem tud másképp. Ezt aztán használta is szaporán. Kár, hogy néhány ismertebb szón kívül nem értettem egyebet. Látnivaló volt bőven és a kis sziciliai is kezdett rokonszenvessé válni. Mikor értésére adtam, hogy magyar vagyok, szélesre húzódott a szája és nyomban kijavított, hogy ausztroungara, majd elkezdett sebesen hadarni. Lelkesen, nekitüzesedve beszélt a fasizmusról és megkérdezte, hogy Jugoszláviában és Ausztroungarában még nincs fasizmus? (úgy látszik neki még Ausztria és Magyarország egy fogalom) Nagyon csodálkozott mikor mondtam, hogy nincs. Erre ő büszkén kivágta, hogy azért van Németországban (?) Óriási itt a lelkesedés a fasizmus iránt, de hogy ez teljesen őszinte-e, nem tudni. Annyi bizonyos, hogy az állami adóteher jó nagy, eh-

hez jön még a szintén tetemes városi adó, úgy hogy ennek következtében az árak Palermóban igen magasak. Így magyarázható az a furcsa tény, hogy itt a déligyümölcsök hazájában, ahonnét hozzánk is exportálnak, semmivel sem olcsóbb a narancs vagy a banán, mint nálunk otthon.

Közben elérkeztünk a katedrális elé. 1175-ben épült és ez meg is látszik rajta. Az egykor még büszkén égbenyúló szenteket ábrázoló szobrok, megkopva, széttöredezve övezik körül a hatalmas templomot kb. a tető magasságában. A stilust, melyben épült nehéz lenne meghatározni, mert többféle hatás érvényesül. Azt mondhatnánk, hogy a barok stílus dominál, azonban erősen érezhető a mór-arab hatás is, mint azt később sok helyütt tapasztaltam. A történelem folyamán sokszor cseréltek gazdát e városok és minden változás rajtuk hagyta a maga bélyegét. A palermói katedrális belülről az óriási méretein kívül nem nyújt valami különös látnivalót. Vezetőm felhívta figyelmem az egyik mellékoltárra, amely színezüst és aranyból készült, majd átmentünk egy a templomból nyíló tágas csarnokba, ahol az ereklyék és műkincsek vannak felhalmozva vastag üvegek alatt; kivilágítható Wertheim-szekrényekben. Káprázató látvány a tömérdek aranyból és ezüstből készült ötvösmunka nagy drágakövekkel és igazgyöngyökkel díszítve. Kelyhek, szentségtartók, püspöksüvegek, melyekben szikráznak a mogyorónagyságú drágakövek. Nem hiszem, hogy mindent láthattam, oly sok van. Óriási kincs, vezetőm százmillió liráról beszél. Furcsa érzéssel távozom, mikor a kijáratnál a megfelelő felírással ellátott tálcára teszem az egy lirát, melyet mint önkéntes adományt szoktak letenni az idegenek ide, a kincsesház küszöbére. Kinn az uccán szurtos rajkók és borostásállú csavargók könyörögnek pár centezimiért. Lehet, hogy a kincsek őre ép ebben a pillanatban fordította meg a kulcsot a páncélszekrények zárjában...

A munka Palermóban általában nem lehet valami őrlő. Az emberek szívesen álldogálnak az uccákon, nem rohannak, nem sietős a dolguk. Annál több a beszéd, a lármás kiabálás mindenfelé. Az egyik kisebb téren nagy tömeg gyűlt össze. Első pillanatra azt hittem, hogy valami szerencsétlenség történt. Nálunk odahaza az ilyesmi vonzza a legtöbb publikumot. Közelebb érve mind tisztábban hallatszott egy rekedtes hang szónoklása. Vezetőm utat tört a tömegben és csakhamar megpillantottam a hang gazdáját. Mellette egy hat évesnek látszó kislány állt, a sebtiben krétával körülhúzott porond közepén pedig egy kis koporsó. Sejtettem mi lesz a produkció lényege. A kislányt befekteti a koporsóba, egy maszatos üvegből valami csodaszert csepegtet az orrára helyezett vattára és végül az egész koporsót vastagon befödi földdel. Mind e műveletek alatt nem fogyott ki a szóból a derék sziciliai artista. A körülállók ünnepélyes komolysággal figyelték a beszélő szavait. Úgy vélem teljesen átérezték a helyzetet. Egyetlen gúnyos mosolyt vagy tréfás megjegyzést sem vettem észre, bár előttem világos volt, hogy egy egyszerű vásári produkcióról van szó. Egy darabig hall-

gattam a kikiáltó szónoklatát, melynek minden bizonnyal erős szuggesztív hatása volt a tömegre, amely talán órákon keresztül hallgatta még a tűző napon. Vezetőmet alig tudtam elcibálni az érdekes látványosság színhelyéről. Ezt megértettem, hiszen ő is sziciliai, ő azonban aligha értett meg engem ezen barbár cselekedetemért.

Délután kirándultunk Monreale-ba. Magasan a város fölött, mintegy tíz km.-re fekszik. A kitűnő szerpentin autóút két oldalán buja déli növényzet, különösen sok citromfa, óriás pálma és rengeteg kaktuszfajta tenyészik. Monreale nevezetessége a híres, úgynevezett gót-sziciliai stilusban épült temploma, melyről úgy mondják, hogy egyedül áll a maga nemében az egész világon. Óriásméretű falait és menyezetét teljesen beborítják a művészi mozaikképek. A templom belső felületén nincs egy tenyérnyi hely sem, amely ne lenne mozaikkockákkal kirakva. A biblia egyes jeleneteit ábrázoló képek a falakon, valamint a főoltár fölött lévő híres Krisztus-kép, mind ilyen kis mozaikkockákból áll. Elképesztő elgondolni, hogy mennyi idő, munka és fáradtság kellett ezeknek a hatalmas képeknek a megalkotásához. Van is sok bámulója ennek a templomnak. Feltűnő a templom egyik mellékhajója, amely tiszta barok stilusban épült és teljesen elüt a környezettől.

El kell búcsúznunk a gyönyörű látványtól és vissza kell térni a palermói kikötőbe, mert hajónk este indul tovább. Két napos út áll előttünk a spanyol szigetekig a Földközi tengeren Európa és Északafrika között. Erős nyugati szél, melyet az olaszok „Maestro Palente"-nek neveznek tette „érdekessé" az utat és kitartott még csak meg nem érkeztünk Palma de Mallorcába. El kell ismernem, hogy itt aztán mindenért bőségesen lettünk kárpótolva. Felejthetetlen a látvány, melyet az öbölben horgonyzó hajókról a part nyújt. Maga a város Pálma, nem nagy, kb. nyolcvanezer lakosa van. Fővárosa Mallorca szigetnek, amely a legnagyobb az öt szigetből álló csoport közül. Ezt a szigetcsoportot eredetileg közös néven Beleari-nak hívták, mely név az őslakóknak kedvenc sportjából a kőhajításból (melyet az ő dialektusukban „bellare" neveztek) származik. E szigetek őslakói keltebridek voltak. Ezeket leigázták a longobárdok és gótok, majd arab uralom következett, míg végül a spanyolok hódították meg. Így tehát mindenütt találkozhatunk a különböző időknek és uralmaknak megfelelő nyomokkal, melyek többé-kevésbé összevegyülnek. Az általános benyomásom a városról, mint lakóiról a lehető legjobb. Virágvasárnap van és ezenkívül mára esett egy spanyol nemzeti ünnep is. Minden a spanyol nemzeti színekben pompázik. Piros-sárga-lila színek rikítanak a házak erkélyein, a hajók árbócain, villamosok, autók, kocsik mind ezzel vannak díszítve. Amerre járunk mindenütt tüzes spanyol melódiák hangzanak. Remek fúvószenekarok koncerteznek a nagyobb tereken. Ünnepi zsivajgás, de nagy rend és tisztaság mindenfelé. Érdekesek a régi spanyol házak, melyekre jellemző, hogy díszítésükkel nem az uccára, hanem az épülettől körülzárt négyszögletes udvarra

néznek. Ide kell bemenni, ha az ember a házat szemügyre akarja venni. Egy hatalmas lapostetejű épület tűnik a szemembe, melynek a felső négy sarkát bástyaszerű tornyocskák díszítik. Ez a híres „Lonja" börze a XV. századból. A másik nevezetessége a városnak a tiszta gót-stilusban épült hatalmas katedrális. Az uccákon mindenütt nagy plakátok hirdetik, hogy délután bikaviadalok lesznek. Mindenkor nagy szenzáció és öröm ez itt, mint nálunk a válogatott futballmérkőzések. Errevaló tekintettel már most előre megvesszük a jegyeket. A plakátok csábítók. Különös érdekessége a mai viadaloknak egy egészen fiatal tizenhatéves matador első bemutatkozása. Olvastam már leírásokat, láttam filmzsurnálokban bikaviadaljeleneteket és mondhatom, hogy mindig őszinte megvetést és undort éreztem e spanyol passzió iránt, mégis hajt a kíváncsiság. Azzal nyugtatom magam, hogy hiszen úgyis megölik a bikákat ha ott leszek, ha nem, tehát nekik mindegy. Nem is annyira a bikákat, mint inkább a spanyolokat sajnálom, akiknek ezek a vágóhídi jelenetek jelentik a legnagyobb szórakozást. Megkísérlem leírni ezt a délutánt, de előrebocsátom, hogyha netán az olvasók közül akadna valaki, aki rokonszenvez a bikaviadalokkal, ne ítéljen el a dolgok egyéni megvilágításáért.

Mikor megérkeztünk a helyszínre, már nagy tömeg gyűlt össze a hatalmas tribünökön. A hölgyek művésziesen kikészített arccal, rikító piros, lila, sárga ruhákban, itt-ott néhány lenge pizsamában (!) legyezgetik magukat. Lehet, hogy ez az izgalom jele. A férfiak komisz feketeszínű rövid szivarokat rágicsálnak és bőszen tárgyalják a viadalok lehetőségeit. A bűz, melyet a szivarok füstje áraszt, ráfekszik az ember mellére. Köhécselünk. Némelyiknek azonban még ez sem elég erős. Sokan még vastag papírt tekernek szivarjuk köré és így élvezik. A zenekar közben fáradhatatlanul fújja a tüzes spanyol indulókat. Ordítozás, éktelen visítások, füttykoncert, a várakozás a tetőpontra hágott. Végre felhangzik a taps. A főbejáraton át betáncoltat a porondra két festői spanyol öltözékbe bújtatott lovas. Utánuk lépkednek piros, zöld, fehér, arany stb. ruhákban a bikabőszítők lila és sárga színű lepedőikkel. Két rokkant gebe sántikál utánuk bekötött szemekkel. Lovasaik büszkén felszegett fejjel tartják hosszú dárdáikat, melyekkel alkalmasint a bika harcikedvét fogják növelni. Ez a látvány hat először is kínosan az emberre. A szerencsétlen halálraítélt gebék egyik oldalát valami matracféle védi ugyan, de amint azt később megfigyeltem a bika csak ritkán döfött a matracba, legtöbbször alája. Ez a silány védőintézkedés nem is olyan régi keletű. Azelőtt ez sem volt és csak az állatvédő egyesületek erélyes közbenjárására hozták be, valószínűleg a publikum nagy sajnálkozására. Így elestek attól az élvezettől, hogy a bika közvetlen a szemük láttára koncolja fel a célpontul hagyott lovat. (Hogy mindez amit mondok, mennyire jogosult, bizonyítják nekem azok a drasztikus epizódok e szegény párakkal kapcsolatban, melyeknek leírásától el kell állnom.) A díszes menetet végül két pár igásló zárja be, melyek

majd a megboldogult bikát fogják kivonszolni a publikum tapsa vagy fütyülése közben, aszerint, hogy a bika milyen bátran viselkedett. Ez a végtiszteletadás mindenesetre megható. Végre elérkezett a nagy pillanat. A porondon már csak a bikavadítók állnak, mindig készen, hogy veszély esetén a védő „spanyolfal" mögé bújjanak, melyek a porond kerítésének mentén vannak elhelyezve. Kinyílik egy kis ajtó, melyen az áldozati bikának ki kell jönnie sötét odujából, ahol előzőleg három napig bőjtölt. Szegény bika szíve csordultig lehet telve keserűséggel kegyetlen sorsa miatt. Feszülten várakozunk, de a bika nem jön. Úgy látszik vesztét érzi és fél kijönni. Egy alkalmazott kedélyesen zsebkendőt lobogtat neki, mire némi hajlandóságot mutat, hogy a színtérre lépjen. A vakító napfény a szemébe tűz, megtorpan, szeretne visszamenekülni, de már késő. Az odu ajtaja már becsapódott mögötte. Meglátja az előtte lila és sárga lepedőkkel táncoló alakokat és rájuk bámul. Ezek azonban nem hagyják bámulni, hanem mind szemtelenebbül kacérkodnak vele. A bika nem reagál. Elfordul, ott azonban ugyanez a látvány fogadja. Közben a publikum türelmetlenül ordítani és fütyülni kezd. Nem lenne csoda, ha erre a bika megvadulna, de a bika még mindig nem vadul, hanem inkább menekülne, de minduntalan a táncoló alakok lepedőjébe rohan. (Lehet ugyan, hogy ez egy különösen békésszándékú bika volt.) Végül azonban már ő is kezdi veszteni a türelmét, hisz még a galambnak is van epéje. Ekkor bevánszorog a két gebe a pikadorokkal és jámborul megáll a kerítés mellett. A bika ezt észreveszi és vadul nekirohan a ló szabadonhagyott oldalának miközben a pikador beledöfi hosszú dárdáját a bika hátába. A ló felfordul, lovasa ügyesen leugrik róla és otthagyja a most már tényleg dühös bika martalékául. A publikum őrjöng. Ez a siralmas jelenet még párszor megismétlődik, majd megjelennek a bandenillók, akik remek technikával szurkálják bele nyílvégű botjaikat a bika nyakába. Az így preparált bika, melynek nyakából már patakokban csorog a vér, végre szembenézhet a matadorral, aki gracióz mozdulatokkal lebegteti még egy darabig vörös posztóját előtte, hogy így a bikát végkép tüzetfújó sárkánnyá varázsolja. A bika közben szemmelláthatólag gyengül. Nyelve lóg, lábai remegnek, nyilván sok vért veszíthetett már. Ez azonban úgy látszik nem zavarja a nemes matadort, akinek az lenne a feladata, hogy egyetlen döféssel megölje a bikát. Nem tudom máskor, hogy szokott lenni de jelen esetben a mi derék matadorunk három kardot fogyasztott el, míg a bika megtört szemekkel utolsót sóhajtott. Üdv a győztesnek! Felharsantak a trombiták, felzúgott a taps és az ordítás. Még három viadalt kellett volna végignéznem. Semmi kedvem se volt maradni annál is inkább, mert egy kis spanyol rajkó, aki a mamájával mögöttem ült, egész idő alatt bikaviadalt játszott a hátamon, egy kis játékkarddal hevesen utánozva a viadalokat. Furcsa érzéssel távozok a vágóhídi játékok színteréről és valami csalódásfélét érzek e gyönyörű ország lakóival szemben. Tudom, hogy nincs teljesen igazam, mert

ezekhez a látványokhoz is szokni kell. Azonban ha már kell lenni sportőrületnek, akkor százszor inkább a futball, mint ez a mészárosdi.

*

Este indultunk tovább Délspanyolország felé. Másfélnapos út után megérkeztünk Malagába. Maga a város egypár gyönyörű pálmaligeten kívül nem nyújt valami különös látványt. A déli kikötővároskák jellemző képe. Sokféle embertipus, rengeteg ácsorgó, ezek azonban legalább békén hagyják az embert és nem erőszakoskodnak, mint a sziciliaiak. Az uccákon egyenesen szinpadiasan kifestett arcú nők lejtenek, szendén lesütve szemeiket a kiváncsi idegenek tekintete előtt. Általában nem mondhatók szépeknek, de nagyon érdekesek.

Nem sokat időzünk e városban, hajónk hamarosan felszedi horgonyát. Gibraltár felé közeledünk. A város kitünő fekvésénél fogva fontos stratégiai hely. Persze, ez is az angoloké, mint Málta, Suez stb. Gibraltár, a Földközi tenger e kapuja ki is van katonai szempontból épitve remekül. A város egy félszigetet alkotó hegység lábánál terül el. Jellemző angol rendszeretet, amely teljesen meghódította a máskülönben déli karakterű lakosságot. A város úgyszólván üzletekből és kaszárnyákból áll. Katonaság mindenfelé. Impozánsak a délceg skót-uniformisos legények. A hegyoldalon kitűnően kiépitett útak vezetnek fel a várba, mely a hegy tetején van. Sajnos, ezt nem tekinthettük meg, mert tiltva van. Csodákat mesélnek ez erőditményekről, pompás berendezésükről, modern gyilkolószerszámaikról. A vár nagyszámú őrsége két évig is fennmaradhat, anélkül hogy külső segitségre, vízre vagy élelemre szorulna. Lenn a kikötőben az angol hadihajók erdeje szürkélik. Úgylátszik mindez a békét és biztonságot szolgálja. Ha az ember a békésen szundikáló páncélos hajókra és a romantikus fekvésű erőditményekre néz el sem tudja képzelni, hogy mindez egy parancsszóra tüzetokádó pokollá változhat. Ez a látvány mindenesetre dicsőiti az emberi tehnikát, de talán mondanom sem kell mi mindent nem dicsőit. A főuccákon a tarka üzletek egymás hegyén-hátán. Fényes, csábitó kirakatok antik spanyol és modern angul árúkkal. Innét sem hiányzanak a márkanélküli japán dumping-árúk, melyek feltűnően olcsók és szépek, de ugyanolyan rosszak. A városból kiérve nagy nyilakkal ellátott táblák jelzik az utat az Alameda függőkertek felé. Szép, gondozott bujanövényzetű kertek ezek. Nem mondhatnám, hogy mifelénk otthon nincsenek ilyen szép parkok, ezt itt azonban az igen változatos déli flóra teszi érdekessé. A park kezdetén katonai sírok, hosszúfeliratú emléktáblákkal. A trafalgari csatában elhunyt Nelson-vitézek nyugosznak itt. Ezzel aztán ki is meritettünk minden látnivalót Gibraltárban. A délután érdekesebbnek igérkezik.

(Folytatom)

P. L.

FIGYELŐ

Stadler Aurél:

Az élet két arca

Szubotica, 1935.

Költészetünk fejlődése a „Lilla dalok" költőjétől Ady Endréig olyan utat tett meg, amely után az elemiiskolás és „emlékkönyves" rimek teljesen elvesztették erejüket és értéküket. Ezzel nem akarom a költői babért kisajátitani a szabadverselők részére, mert Mécs László és Tóth Árpád költészetében is találunk rímeket, de Stadler verses kisérletezései hallatlanul naivak és banálisak. A föltűnő és erőltetett rímfaragás mellett nemcsak, hogy súlyos verstani hibákat követ el, hanem mondanivalóinak és meglátásainak (?) természetes irányát is föláldozza a rímek monoton pattogásáért. Némely versében átcsap a szabadverselés „Walt-Withman"-i formájába, másutt Ady lehelletét érezzük a címek fölött. Amit tisztán Stadler egyénisége adott ebben a kötetben olvasóinak az már a letűnt korok éneke: az már nem a mi dalunk.

Ma, amikor a világszerte lüktető új eszmék és problémák szervesen belekapcsolódnak az emberi élet és gondolkodás vérkeringésébe: — hogyan lehetséges, hogy egy költő ezeknek nemismerésével, üres szócsépléssel lépjen a mindég többet váró olvasók elé. A világnézetek erős áramlatainak teljes mellőzésével iródtak ezek a versek, amiből is természetesen következik, hogy képei csak egy-egy „görbetükrét" adják meglátásainak.

Stadler témái nagyon kevertek és zavarosak. A vallástól kezdve mindent megénekelt egészen a villamosig. A „Bácskai ég alatt" versei egészen nyugodtan viselhetnék a „tiroli" vagy „lombardiai" nevet, mert mindegyikhez egyformán kevés köze van. A „couleur locale" jelleg, melyet eddig minden lirikusunk költészetén megéreztünk, — (Bácskáról írt verseikben) — Stadlernél ez teljesen hiányzik.

Szociális képei mesterkéltek, munkanélküliei erőltetett alakok, amelyeket „milió remetével" tesz még lehetetlenebbé. Kiérezni, hogy sohasem élt közöttük és nemismert életüket csak divatból énekelte meg.

Stadler Aurél nagyon termékeny ember: ez már a második verseskötete a közelmultban. Nem érzi akarásainak és meglátásainak sivárságát és még most sincs tisztában az egészséges és művészi versformákkal. Ajánlom ismét Szirmay Károly jó receptjét, amit Stadler Aurélnak írt: „Többet olvasni és kevesebbet írni".

*

A kötetet Hangya Bandi illusztráció teszik értékessé. Az ismert ifjú tehetség képei igen értékesek, bár proletár témáinak kevés köze van Stadler polgári verseihez.

Lévay Endre

POKOL

Az ember kétes érzésekkel megy be a moziba. Amerikai indián-filmet játszanak. Még szerencse — gondolom — hogy valami revü-film is van előtte. Legfeljebb ha már nagyon fog idegesiteni az indiánok nyargalászása, lövöldözése, majd otthagyom. — S az előadás második felében elkezdik pergetni az indián-filmet. A néző egyik ámulatból a másikba esik. Hát ez a romantikus indián élet? Ez a végtelen praeriek őslakóinak gyermekéveinkben megirigyelt élete? Valahogy egész más hangú könyveket olvastunk ifjú éveinkben a vad rézbőrűekről, akik csökönyösen ellenállnak és akadályozzák a felvilágosult fehér emberek kulturális és gazdasági munkáját. Mi — mint a gyermekek általában — ideálisták voltunk s nem is tudtuk elképzelni, hogy a kultura büszke fáklyavivője a fehér ember a pénz, a haszon utáni vak rohanásában százszorta kegyetlenebb, erkölcstelenebb tud lenni, mint a legprimitivebb színes. Megborzadunk a film nézése közben, amikor látjuk, hogy ebben a „felvilágositó kulturmunkában" van sikkasztás, rablás, vérfertőzés, gyilkosság, egy faj megkinzása, megölése, van minden; csak kultura nincs. Ezt a filmet az iskolákban kellene bemutatni a diákoknak, hogy tanuljanak, okuljanak e „kulturmunkások" mocskos tettein. — Az objektiv napi sajtónk nem méltatta, nem írt „kritikát" erről az igazi, szívbemarkoló indián-életet, emberi sorsot felvett filmről. Úgy látszik nem volt potya sajtóbemutató. — Szédelegve jövök ki a moziból a hatalmas reklámtáblák között. Kezdem szégyelni, hogy fehér a bőröm, szégyellem a kulturám. Egy bágyadt női hang üti meg az agyam: „Kár volt ezt a hülyeséget megnézni. — Majd ez lesz egy jó darab!" A reklámtáblán egy hisztérikusan, modernül sovány szőkeség omlik szét a női szívek korlátlan basájának karjai közt. Szájuk tátva van. Bizonyára egy világmegváltó tangót dadognak az éterbe.

Szalai György

Lamarck — Darwin 4

Eme kialakult véleményét beigazolandó az évek hosszú során át tervszerűen kisért a legnagyobb figyelemmel minden eredményt, a melyet úgy ő maga, mint a hivatásos növény- és állattenyésztők egész sokasága a fajták nemesitése, tökéletesitése és átalakitása terén a mesterséges *tenyészkiválogatódás* segitségével elértek.

Ő volt az első, aki e kérdésre — gyakorlati alkalmazás mellett — elméleti vizsgálódásaival világosságot vetett, megállapitva, hogy a *szelekció* — tenyészkiválogatódás — az a döntő tényező, amely többek között a fajok variálódását előidézi.

Tehát tiszta *indukcióval* — ellentétben Lamarck deduktiv logikájával — határozott analizisek s a gyakorlati kisérletek egész légióján át jut el Darwin a transzformizmus gondolatához s annak bebizonyitásához.

Egy szerencsés véletlen aztán e variálódás egy másik sorsdöntő tényezőjének felismeréséhez vezeti el Darwint. Ugyanis 1838-ban került véletlenül kezeihez *Maltusnak* — a hires nemzetgazdásznak — a: „Die Bedingungen und die Folgen der Volksvermehrung" (A népszaporodás feltételei és következményei) cimű munkája, amelynek tanulmányozása nyomán — a

ma már szinte szólásformává vált — *létértvaló küzdelem* nagyszerű gondolatának, mint a variálódás és transformálódás második tényezőjének felismeréséhez jut el.

Míg a céltudatos állat- és növénytermesztés a mesterséges szelekció segitségével teremti az állat- és növényvilág célirányos variálódását, addig a szabad természet a *létértvaló küzdelem* öntudatlan igénybevételével, lassan alakítja át a szerves világ fizionómiáját az élet mindenkori adottságához.

Darwin tehát már 1838-ban beigazoltnak látja egész leszármazási elméletét, publikálására azonban még sem tudja rászánni magát. Mintegy húszesztendő odaadó és fáradhatatlan munkálkodás anyagát kellett felhalmoznia és rendeznie, amikor *Alfred Wallace* a hires zoológus, aki Délamerika őserdeiben s a Maláyi szigettenger vadonjaiban folytatott kutatásainak eredményeképen egy Darwinhoz küldött levelében a leszármazás gondolatával foglalkozva: „A variálódások lehetőségeiről, amelyek az eredeti tipustól ismeretlen módon térnek el" emlékezik meg.

Wallace-nak eme — az övéhez hasonló — gondolatának birtokában s két tudós barátjának *Charles Lyell* geológusnak s *Jozef Hooker* botanikusnak unszolására végre rászánta magát Darwin, hogy 1895-ben kiadja korszakalkotó művét: „A fajok eredete" címen, amely mű a darwini leszármazási elmélet megformulázása.

De nemcsak az előbb emlitett nagyságok közreműködése segitette Darwint nagy munkájának célbajutására, hanem az összes empirikus tudományágak rohamos fejlődése, amelyek indirekte hatottak közre, hogy Darwin anyaggyüjtései oly nagy mértékben sikerültek, amelyekkel Lamarck, amint már mondottuk, nem rendelkezhetett.

Igy például 1810-es években alapitja meg Cuwier, — Lamarck egyik legnagyobb ellenfele, — az összehasonlító anatómiát és paleontológiát (őslénytant), amely tudományágak munkálkodásának eredményeivel az 1809-ben megjelent Philozophie Zoologique még természetesen nem rendelkezhetett. 1828-ban hozza nyilvánosságra *Carl Ernst von Beer* az ő klasszikus állatvilág fejlődéstörténetét. 1838-ban került *Schleiden* és *Schwann* sejt elmélete a tudományos világ elé, amelyeknek segitségével már betekintést szerezhetett Darwin az állat- és növényvilág sejtéletének titokzatos világába. 1833-ban hagyta el a nyomdát *Johannes Müller* phisiológiai tankönyve, amely az életmegnyilvánulásokat fizikai és kémiai okokra vezeti vissza. Ezeken kivül még a tudományos felfedezések egész légiói sietnek Darwin segitségére, hogy a szerves világ testi és lelki életének és változásainak bonyolult labirintusába fáklyát gyujtsanak.

Mi sem természetesebb, hogy a tudományok ily rohamos fejlődése nem maradt hatás nélkül magára a nagy nyilvánosság gondolatvilágára sem s rányomva a maga bélyegét alkalmassá tette azt, a nap-nap után felbukkanó új gondolatok befogadására, nem is *szólva a szakemberekről és tanszékekről;* igen sok koponyában derengeni kezdenek ez időben az evolucios gondolatok. Igy például:

Dr. W. C. Wells 1818-ban megjelent értekezlete „egy fehérbőrű nőről, akinek helyenként a bőre a négerekével egyezik meg", amely értekezésben kétségbevonhatatlanul felismeri a természetes kiválogatódás principiumát, amelyet azonban kizárólag csak az emberre vonatkoztat.

W. Herbert 1822-ben állitja, hogy „a kertészeti kisérletek eredményei kétségtelenül igazolják, hogy a növényfajták a variálódásnak egy állandóbb és magasabb osztályai". Ezt a véleményét az állatvilágra is kiterjeszti, majd igy vélekedik, „hogy a családok egyes fajtái eredetileg egy igen formálható állapotban *teremtettek* (a dőlt az enyém) és később, egy-

részt keresztezéssel, másrészt az egyes mai fajták elváltozásaiból *keletkeztek*".

Prof. Grant 1826-ban egy értekezésében azt mondja, hogy az ő véleménye szerint a fajták másfajtákból származnak le s önmagukat folytonos változásokkal tökéletesitik.

Patrick Matthew 1831-ben, *Leopola von Buch* 1836-ban, *Prof. Haldeman* 1843-ban hoznak az előbbiekkel hasonló gondolatokat a nyilvánosságra, mig 1846-ban *I. d'Omalius d'Halloy* a híres geológus már azt mondja, hogy: „Sokkal valószinűbb az, hogy az uj fajták leszármazás vagy változások utján keletkeztek, minthogy egyenként teremtettek volna".

Isidore Geoffroy Saint-Hilarie 1850-ben meg ezt mondja, hogy „minden fajtának fajijellegei csak addig fikszirozódottak, amig azok ugyanazon életkörülmények között adatnak át az utódokra, de azonnal megváltoznak ezek, ha az életfeltételek i megváltoztak".

1851-ben *Frcke*, 1852-ben a híres *M. Nandni* botanikus, 1853-ban *gróf Keyzerling*, 1854-ben *M. Lecog* a híres francia botanikus fejlődésgondolatai épitik a diadalkaput a Darwini elmélet számára.

1855-ben *Baden-Powellnek* a „Teremtés philozophiája" (Philosophie der Schöpfung) azt állítja, hogy az új fajok megjelenése „egy rendszeres és nem véletlen jelenség, míg *John Herschel* ugyanerről a kérdésről azt mondja, „egy természetes előrehaladás és semmi esetre sem csoda".

Eme sorozatos és időrendi idézetek fényes bizonyitékai annak, hogy Darwin elméletének nagy sikere az ő sokoldalú és teljes alapossággal és tudományossággal elvégzett munkáján kivül az idő adottságában is leli magyarázatát.

A harmadiknak feltett kérdésre *Lambrecht Kálmántól* napjaink egyik legjelesebb magyar természettudósától kapunk feleletet, aki „Az ősember" című könyvében így ír: „A tiszta vagy szűkebb értelemben vett darwinizmus leghűbb képét Darwin alapvető és főművének »A fajok eredetéről« című munkájának első kiadásában látjuk. Ebben az élőlények új fajainak létrehozására legfőbb tényezőként a természetes kiválogatódás szerepel. Művének későbbi kiadásaiban azonban Darwin maga is mindinkább tágitotta és mások elméleteinek, különösen a Lamarck-féle elméletnek átvétele utján mindinkább kiegészitette saját élet-tudományi rendszerét. Ez a közkeletű vagy tágabb, átvitt értelmű darwinizmus már nemcsak a természetes kiválogatódásnak juttat szerepet, hanem elismeri a Lamarck-féle elvnek a nagyjelentőségét is."

Ezért nevezzük tehát ezen elméletet Lamarck—Darwin-féle leszármazási elméletnek. (Folytatom.)

Iványi Károly

Szemelvények

Vitkovics Mihály és Kazincy Ferencz életéről és irodalmi működéséről Leszkovác Mladen tanár a nemrégiben tanulmányt írt. E tanulmányokból megjegyzésekkel ellátott szemelvényeket közöl Dr. Kohlmann Dezső. Nem róható fel hibájául sem Leszkovácnak sem a kommentátornak, hogy az 1913 utáni magyar irodalomtudomány adatai teljesen hiányoznak a tanulmányból. Sajnos, az ujabb dolgokhoz nem férhetünk hozzá. Tudtommal valami nagy változást a kérdés körül nem teremtettek az ujabb irodalomtudományi kutatások, de jellemző ha valamilyen kérdésről beszélünk csak régi adatokra tudunk hivatkozni. Különben a tanulmány és főleg ahogyan Kohlmann bemutatja bizonyiték arra, hogy büntetlenül ma már tudománytalan handabandázást írni nem lehet. —gner

A német sterilizációs törvényről, — írja Takács István az „Uj Élet" hasábjain:

„Az 1933 július 14-én hozott német törvény 1. §. I. cikkelye így szól:

1. Aki terhelt, sebészeti beavatkozással magtalanítható (sterilizálható), ha az orvostudomány tapasztalatai szerint nagy valószínűséggel várható, hogy az utódai súlyos testi vagy lelki defektust örökölnek.

2. Terhelt ezen törvény értelmében, aki a következő betegségek egyikében szenved: 1. Született gyengeelméjűség. 2. Schizophrenia. 3. Cirkuláris (maniodepressió) őrület. 4. Örökölt epilepsia. 5. Örökölt vitustánc (Huntington-féle chorea). 6. Örökölt vakság. 7. Örökölt süketség. 8. Örökölt súlyos testi hiba.

Amint az átöröklés valószinűsége mutatja ez a százalék a legtőbb esetben kisebb 50%-nál. A percent pedig nagyon kicsi lesz, ha csak az egyik fél terhelt,

A sterilizációs törvénynek eugenikai célt kellene szolgálnia: előbbre vinni a németséget egy testileg-lelkileg egészségesebb társadalom felé. Ez pedig nem vezethet máshová, mint már a meglevőnek is lerombolására, mert a sterilizáltak sokkal szabadabbak lesznek nemi, erkölcsi életükben."

Gondolatok

Csak az a bölcs és az a maradandó, ami igazságos mindenkire.

•

A morál minden emberre egyformán kötelező, az etikát csak az öntudatos ember követheti. Nemcsak agyunkat kell gyakorolnunk, hanem érzelmeinket is helyes irányban kell kifejleszteni, — csak ezáltal lehetünk képesek emberileg élni.

•

Mindig szem előtt kell tartani, hogy az erkölcsileg erősek győzzenek.

„. . . Vannak sötét aggastyánok akik anyakönyvi kivonattal tudják igazolni, hogy húszévesek."

T. Előfizetőink figyelmébe!

Felkérjük t. előfizetőinket, hogy ne feledjék ezúttal beküldeni előfizetéseik hátralékát, illetve megújítását, mert ezzel sokban hátráltatják munkánk előbbrejutását.

Továbbá szíves tudomására hozzuk t. előfizetőinknek, hogy a mellékelt befizetőlap minden esetben a hátralék, illetve megújítás esedékességét jelenti.

A „Híd" kiadóhivatala.

Új előfizetőink szíves tudomására hozzuk, hogy lapunkat visszamenőleg csak a hatodik (októberi) számtól küldhetjük, mert az előző számok 1-től 5-ig teljesen kifogytak.

*

Felhívjuk előfizetőink figyelmét, hogy címváltozásaikat idejekorán szíveskedjenek kiadóhivatalunkkal közölni, hogy az az expediálásnál bonyodalmakat ne okozzon.

Felkérjük munkatársainkat, hogy kéziratait legkésőbb lapzártáig, minden hónap elsejéig szíveskedjenek beküldeni.
A cikkek lehetőleg a papír egyik oldalára íródjanak.

Felelős szerkesztő és kiadó LÉVAY ENDRE
Szerkesztőség és kiadóhivatal SUBOTICA, Sienkievićeva ulica 23.
A kéziratokért nem felelünk és azokat vissza nem adjuk.
A „Híd" csekkszámlája: 58.297

Gradska štamparija, Subotica. — 35—517

Ponyvát, fércmunkát, „limonádét“ ne olvass!

Olvass értékes könyveket!

Ne félj az élet problémáitól!

	Fűzve Din.	Kötve Din.
Móricz Zsigmond: Rokonok	24·—	
Márai Sándor: Egy polgár vallomásai	55·—	40·—
Szép Ernő: Dali dali dal	23·—	12·—
Kuncz Aladár: A fekete kolostor	36·—	
Kisch: Amerika, Kína, Oroszország		18·—
Van Vechten: Néger menyország	24·—	
Döblin: Berlin, Alexander platz	45·—	
Roesman Matvej: Fischbein élni akar	23·—	12·—
Lewis Sinclair: Babbit	36·—	
Karinthy Frigyes: Még mindig így írtok ti	24·—	
Friedrich Torberg: A Gerber érettségije	24·—	
Malraux André: Hóditók	18·—	30·—

A fenti könyvek megrendelhetők a

»Híd«

szerkesztőségében és kiadóhivatalában

Szubotica, VI, Sienkievićeva ul. 23.